

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-15>

УДК 657

АСПЕКТИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

ASPECTS OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SECURITY OF ENTERPRISE RISK MANAGEMEN

Гуріна Наталія Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9433-069X>

Томша Ауріка Олегівна

здобувач другого (магістерського) рівня,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8236-9562>

Hurina Natalia, Tomsha Aurika
State Tax University

Стаття присвячена актуальним питанням формування обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками підприємства. Ризик – явище, що охоплює всі господарюючі суб'єкти, які функціонують в умовах ринкових відносин. З економічної точки зору ризику слід розглядати як набір загроз невизначеності та нестабільності параметрів виробничих і фінансових результатів діяльності. Вміння ефективно впливати на ризики дає можливість підприємствам успішно функціонувати, підтримувати фінансову стійкість, прибутковість та конкурентоспроможність в умовах глобалізації. Система бухгалтерського обліку може фіксувати лише його ймовірні та дійсні наслідки (негативні та позитивні), а також відображати результати управління ризиками підприємницької діяльності (заходи ризик-менеджменту). Тому, проблема розробки комплексного підходу до управління ризиками набуває актуальності в сучасних умовах господарювання. Наявність ризиків у сфері підприємницької діяльності підштовхує створювати нові умови ведення бізнесу, застосовувати сучасні методи організації та управління, виготовляти нові види продукції та послуг, а також забезпечувати їхні нові якісні характеристики та властивості, займати нові ринкові сегменти, здійснювати «здорову» конкуренцію за споживача своїх продукції та послуг, створювати нові рекламні продукти тощо. І таким чином, комплексне управління ризиками дозволяє враховувати внутрішні та зовнішні фактори в діяльності підприємства, визначати шляхи забезпечення стійкості господарюючого суб'єкта, його здатність протистояти несприятливим ситуаціям в умовах конкуренції. Застосування системи обліково-аналітичного забезпечення своєчасного виявлення ризиків підприємства повинна містити в собі систему збирання, підготовки, реєстрації та обробки даних всіх видів обліку. Якісно побудована система дозволить вчасно прийняти ефективні управлінські рішення на підставі даних аналітичних розрахунків та облікової інформації та буде спрямованою на забезпечення захисту економічних інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз. Тому чітка та послідовна організація обліку і аналізу на підприємстві на всіх стадіях виробничого процесу надасть змогу сформувати належний стан рівня безпеки підприємства.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, підприємство, управління ризиками.

The article is devoted to the topical issues of formation of accounting and analytical support for enterprise risk management. Risk is a phenomenon that encompasses all business entities that function in market relations. From an economic point of view, risks should be considered as a set of threats of uncertainty and instability of parameters of production and financial results of activity. The ability to effectively influence risks enables enterprises to function successfully, maintain financial stability, profitability and competitiveness in the conditions of globalization. The accounting system can record only its probable and actual consequences (negative and positive), as well as reflect the results of risk management of business activities (risk management measures). Therefore, the problem of developing a comprehensive approach to risk management is gaining relevance in modern business conditions. The presence of risks in the field of entrepreneurial activity pushes to create new business conditions, to apply modern methods of organization and management, to manufacture new types of products and services, as well as to ensure their new qualitative characteristics and properties, to occupy new market segments, to carry out "healthy"

competition for the consumer of their products and services, create new advertising products, etc. And thus, integrated risk management allows taking into account internal and external factors in the enterprise's activities, determining ways to ensure the stability of the business entity, its ability to withstand adverse situations in competitive conditions. The application of the system of accounting and analytical support for the timely detection of enterprise risks should include a system for collecting, preparing, registering and processing data of all types of accounting. A qualitatively built system will make it possible to make effective management decisions in a timely manner based on data from analytical calculations and accounting information and will be aimed at ensuring the protection of the economic interests of the enterprise from external and internal threats. Therefore, a clear and consistent organization of accounting and analysis at the enterprise at all stages of the production process will make it possible to form the appropriate state of the enterprise's security level.

Keywords: accounting and analytical support, enterprise, risk management.

Постановка проблеми. Стабільний розвиток підприємства на пряму залежить від всіх видів існуючих ризиків. Успішні компанії в своїй діяльності використовують систему управління ризиками для вчасного виявлення та запобігання виникненню зовнішніх та внутрішніх загроз діяльності організації.

Наразі український бізнес знаходиться на початковому етапі впровадження та використання системи управління ризиками. Тому дослідження та аналіз побудови ефективного обліково-аналітичного забезпечення системи управління ризиками підприємства дозволить підприємствам істотно зміцнити їхні конкурентні позиції на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань впровадження та застосування системи обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками підприємства займалися у своїх працях Валінкевич Н., Бардаш С. [1], Боримська К. [2], Вітлінський В. [3], Панченко І. [4], Цвігун Т. [5] та інші. У своїх працях науковці висвітлювали механізми управління ризиками в системі управління підприємством, розробляли такий механізм та здійснювали аналіз його основних елементів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вищезазначені дослідження, детального розгляду потребує побудова обліково-аналітичного забезпечення системи управління ризиками підприємства з урахуванням всіх факторів впливу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є висвітлення особливостей формування та побудови обліково-аналітичного забезпечення системи управління ризиками підприємства та аналіз інформаційних джерел і даних для оцінки ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексна система забезпечення управління ризиками підприємства – це сукупність засобів, методів і заходів, спрямо-

ваних на здійснення якісного захисту інтересів господарюючого суб'єкта від внутрішніх та зовнішніх загроз, які могли б призвести до економічних втрат.

Негативний вплив на діяльність підприємств підштовхує їх до пошуку гнучких, кардинально нових, сучасних та альтернативних рішень та методів у подоланні кризових явищ. Економічна нестабільність, зростання потенційних конкурентів, наявність товарів-замінників та багато інших аспектів вимагають від українських підприємств саморозвитку на основі різноманітних новітніх стратегій, інноваційних розробок тощо, що в свою чергу і формує власну конкурентоспроможність, яка в кінцевому підсумку сприятиме їхньому ефективному розвитку та виходу на нові ринкові сегменти.

Розвиток системи управління ризиками підприємства почався ще на початку ХХ століття, етапи становлення цієї системи наведено у табл. 1.

Отже, управління ризиками є допоміжним інструментом в системі управління підприємством. Здатність управління ризиками є одним з ключових факторів вдалого функціонування підприємства. Інакше кажучи це можливість (керування ризиками), яка допомагає з цюнайменшими втратами пророкувати фінансові збитки, а при інциденті з їх появою – спроможність лімітувати несприятливі результати цих подій.

Необхідно відмітити, що управління ризиками залежить від ефективної побудови системи обліково-аналітичного забезпечення, яка базується на даних бухгалтерського обліку, облікових та аналітичних операціях, проведення оперативного мікроаналізу, забезпеченні безперервності даного процесу і використанні його результатів при формуванні рекомендацій для прийняття управлінських рішень. При цьому загальна методологія і нормативні положення обліку і аналізу удосконалюються для раціонального

Таблиця 1

Етапи становлення управління ризиками підприємства

№ з/п	Роки	Період та його ознака	Характеристика
1.	40-60-і роки XX століття	Становлення ризик-менеджменту	З'являється термін «ризик-менеджмент». У 1966 році Insurance Institute of America вводить у практику складання трьох видів іспитів на одержання першого в страховій індустрії кваліфікаційного свідоцтва у сфері ризик-менеджменту (Associate in Risk Management)
2.	70-і роки XX століття	Мікро ризик-менеджмент, керування ризиками відбувається на рівні окремих осіб	Густав Гамільтон, ризик-менеджер шведської компанії Statsfretag, 1974 р. розробляє «коло ризикменеджменту», яке наочно зображує взаємодію всіх елементів процесу управління ризиками – від оцінки і контролю до фінансування і комунікації. Організація American Society of Insurance Management 1975 р. змінює свою назву на Risk & Insurance Management Society (RIMS)
3.	80-і роки XX століття	Управління активами і пасивами на рівні казначейства. Стратегічне управління активами і пасивами шляхом здійснення планування і контролю	У Вашингтоні 1980 р. було створено Society for Risk Analysis, що об'єднало фахівців з управління ризиками. У Лондоні 1986 р. створено Institute for Risk Management (Інститут ризикменеджменту). Наприкінці 80-х років була створення концепції Value-at-Risk. Відбулася реалізація концепції в системі RiskMetrics, яка була розроблена банком J.P. Morgan на основі оцінки ринкового ризику
4.	90-і роки XX століття	Управління ринковим ризиком шляхом його контролю в рамках фінансового департаменту, поява функції «управління ризиками». Управління кредитним ризиком шляхом його контролю в рамках фінансового департаменту, розвиток функції «управління ризиками» Управління операційним ризиком шляхом проведення внутрішнього аудиту, вживання функції «управління ризиками»	У 1993 році компанія GE Capital. вперше вживає термін ChiefRisk Officer для позначення посади топ-менеджера, що займається всіма аспектами. В 1996 р. створено Global Association of Risk Professionals, що об'єднує ризиків-менеджерів, які відповідають за операції на фінансових ринках. У 1997 році Risk Metrics Group (дочірня компанія J.P. Morgan) обнародувала спосіб розрахунку показника CreditVAR (аналог показника VAR у сфері кредиту). У 1999 році відбулося відкриття російського відділення GARP
5.	Початок XXI століття	Корпоративний ризик-менеджмент (ERM) ґрунтується на комплексному підході до управління ризиками, капіталом і оперативному управлінню активами і пасивами	У 2002 році був прийнятий закон Сарбейнса-Окслі про захист інвесторів. У цей період було створено Міжнародної професійної асоціації ризику-менеджерів (PRMIA)

Джерело: розроблено автором за даними [6]

використання в єдиній обліково-аналітичній системі [7, с. 8–15].

Система обліково-аналітичного забезпечення характеризується великою кількістю різних показників, що відображають стан окремих її елементів, входів та виходів та вимірюються кількісно у вигляді конкретних чисел. Складовими обліково-аналітичної системи є база облікових даних, планових даних, норм і нормативів, даних звітності, довідково-інформаційний фонд та система аналітичних показників. Обліково-аналітична система повинна будуватися за принципом хронології збору, опрацювання даних та формування звітних документів, від первинних документів до даних фінансової, внутрігосподарської та статистичної звітності [8].

Система побудови обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками підприємства повинна мати таку побудову, а саме:

- уникнення ризику, що означає ухил від заходів, пов'язаних з ризиком;
- зниження впливу ризику на результати виробничо-господарської діяльності – це зниження ступеня ризику, тобто зменшення ймовірності ризику і об'єкту втрат;
- технічні, організаційні, правові заходи з усунення ризику;
- фінансові заходи.

Тобто, управління ризиком – це процес, який має за мету зменшити або компенсувати втрати, шкоду на підприємствах у ризикових ситуаціях. І виходячи з побудови обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками підприємства на виході має бути: аналіз ризику, вибір методів впливу на ризик, прийняття управлінських рішень.

Необхідно зазначити, що в сучасних умовах воєнного стану неабияке значення відводиться антикризовому управлінню. Кризовий стан підприємства, як такий, при якому підприємство не в змозі здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності, подолання якого вимагає розробки та здійснення спеціальних методів фінансового управління підприємством. Ризик банкрутства пов'язаний з кризовою фінансовою ситуацією, яка представляє загрозу неплатоспроможності та банкрутства підприємства.

Система антикризового управління має забезпечувати належний підхід до заборгованості підприємства з тим, щоб ефективно управляти нею, забезпечувати оптимальне співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованостями, не допускати виникнення простроченої заборгованості,

систематично здійснювати контроль за розрахунками тощо. Для того, щоб ефективно управляти заборгованістю господарюючого суб'єкту слід систематично здійснювати її аналітичну оцінку та контроль за змінами, що відбуваються у сфері заборгованості [9, с. 146–160].

Крім того, на кожному підприємстві має бути аналітичний відділ з управління ризиками, який буде супроводжувати систему обліково-аналітичного забезпечення а вчасно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози для підприємства, вчасно подавати інформацію керівництву для прийняття заходів впливу та управлінських рішень.

Ефективність функціонування кожного підприємства залежить також від того, відповідають чи не відповідають управлінські рішення реальному стану ринкового середовища господарювання (з урахуванням власного потенціалу підприємства). Базою для обґрунтування і прийняття оптимальних управлінських рішень має бути ефективно організована аналітична робота та діагностика діяльності підприємства [10, с. 7–20].

Тому для того, щоб обліково-аналітичне забезпечення системи управління ризиками ефективно функціонувало важливою умовою є створення або купівля програмного забезпечення у IT-компаній, які б спиралися на міжнародний досвід. Основними складовими цього обліково аналітичного забезпечення мають бути: ідентифікація ризику, аналіз ризику, рейтинг ризиків, планування реагування на ризик, огляд оцінки ризиків.

Оскільки в сучасних умовах війни, основними ризиками підприємств можуть бути наступні:

- ризик «втрати» керівника: якщо бізнес побудований так, що є найманий керівник, то є й інші проблеми. Останній може піти на службу у Збройні сили України, або інші об'єктивні причини незнаходження на робочому місці;
- кадрові ризики: відправити у відпустку, на карантин або припинити трудовий договір;
- податкові ризики: несплата податків, ошукання контрагентів чи клієнтів шляхом умисного невиконання своїх зобов'язань, несплата заробітної плати;
- ненадійність контрагентів.

Тобто, наявність цих ризиків говорить про те, що сучасна система обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками підприємства має бути налаштована на сучасні реалії та має повністю захищати підприємство і його господарську діяльність від потенційних загроз.

Висновки. Управління підприємством є складним з точки зору як технічної так і організаційної діяльності. В значній мірі це впливає із тих умов, я в яких потрібно здійснювати заходи, приймати рішення, реагувати на зміни. Основна передумова при управлінні ризиками полягає в тому, що кожна організація існує щоб створювати вартість для сторін, які зацікавлені в її діяльності. Усі підприємства, які зіштовхуються із невизначеністю, і завданням керівництва є ухвалення рішення про рівень невизначеності, з яким підприємство готове змиритися, бажаючи збільшити вартість для зацікавлених сторін.

Умови забезпечення обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками під-

приємства зазвичай характеризується невизначеністю або нездатністю в повному обсязі захистити підприємство від потенційних внутрішніх чи зовнішніх загроз. Невизначеність, з однієї сторони, приховує в собі ризик, а з іншої, відкриває можливості, тому вона може привести як до зниження, так і до збільшення вартості. Особливо гостро це стосується питань в умовах воєнного стану, тому для ефективної та налагодженої роботи підприємства необхідно розробити обліково-аналітичне забезпечення з урахуванням всіх наявних факторів, яка буде налагоджувати всі процеси господарської діяльності та здатсть змогу бути конкурентоспроможним на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бардаш С. В. Ризики як фактор фінансової небезпеки: сутність та можливості контролю. *Всеукраїнська конференція «Фінансова безпека аграрного бізнесу»*. Житомир, 2014. С. 9–11.
2. Боримська К. П. Стандарти управління ризиками в посиленні обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2013. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/espof_2013_10\(1\)_12.pdf.3](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/espof_2013_10(1)_12.pdf.3) (дата звернення: 15.10.2022).
3. Вітлінський В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.
4. Панченко І. А. Роль бухгалтерського обліку в системі ризикорієнтованого управління. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 3 (61). С. 138–141.
5. Цвігун Т. Кадрове забезпечення – основний елемент механізму управління ризиками. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 51. С. 171–176.
6. Сайт Еволюція світового ризик-менеджменту. URL: www.investplan.com.ua/pdf/12_2013/9.pdf (дата звернення: 15.10.2022).
7. Бутинець Ф. Івахненко С., Дави Т. Інформаційні системи бухгалтерського обліку. Житомир : ПП «Рута», 2002. 544 с.
8. Юзва Р. П. Обліково-аналітична система – інформаційне забезпечення управління підприємством. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/oblikovo-analitichna-sistema-informaciynne-zabezpechennya-upravlinnya-pidpriemstvom.html> (дата звернення: 15.10.2022).
9. Мулик Т. О., Томчук О. Ф., Федоришина Л. І. Аналітичне забезпечення заборгованості підприємства в умовах антикризового управління. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 146–160.
10. Мазур В. А., Томчук О. Ф., Браніцький Ю. Ю. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3 (19). С. 7–20.

REFERENCES:

1. Bardash S. V. (2014) Ryzkyk yak faktor finansovoi nebezpeky: sutnist ta mozhlyvosti kontroliu [Risks as a factor of financial danger: the essence and possibilities of control]. *All-Ukrainian Conference Financial Security of Agrarian Business: abstracts of speeches*. Zhytomyr, pp. 9–11. (in Ukrainian)
2. Borymska K. P. (2013) Standarty upravlinnia ryzykamy v posylenni oblikovo-analitychnoho zabezpechennia systemy upravlinnia pidpriemstvom [Risk management standards in strengthening the accounting and analytical support of the enterprise management]. *Economic Sciences. Series: Accounting and Finance*. Available at: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10\(1\)_12.pdf.3](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10(1)_12.pdf.3) (accessed October 15, 2022).
3. Vitlinsky V. (2004) Ryzkolohiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi: monohrafiia [Riskology in economics and entrepreneurship]. Kyiv: KNEU, 480 p. (in Ukrainian)
4. Panchenko I. A. (2012) Rol bukhalterskoho obliku v systemi ryzkoryientovanoho upravlinnia [The role of accounting in the system of risk-based management]. *Herald of ZHTU. Series: Economic Sciences*, vol. 3 (61), pp. 138–141 (in Ukrainian)

5. Tsvigun T. (2013) Kadrove zabezpechennia – osnovnyi element mekhanizmu upravlinnia ryzykamy [Staffing – the main element of the risk management mechanism]. *Herald of social and economic research*, vol. 51, pp. 171–176. (in Ukrainian)
6. Sait Evoliutsiia svitovoho ryzyk-menedzhmentu [Evolution of global risk management website]. Available at: www.investplan.com.ua/pdf/12_2013/9.pdf (accessed October 15, 2022).
7. Butynets F. Ivakhnenkov S., Davy T. (2002) Informatsiini systemy bukhhalterskoho obliku [*Information systems of accounting*]. Zhytomyr: PP «Ruta», 544 p. (in Ukrainian)
8. Yuzva R. P. Oblikovo-analitychna systema – informatsiine zabezpechennia upravlinnia pidpriemstvom [Accounting and analytical system – information support for enterprise management]. Available at: <https://magazine.faaf.org.ua/oblikovo-analitichna-sistema-informatsiine-zabezpechennia-upravlinnia-pidpriemstvom.html>. (in Ukrainian)
9. Mulyk T. O., Tomchuk O. F., Fedorishyna L. I. (2019) Analitychne zabezpechennia zaborhovanosti pidpriemstva v umovakh antykryzovoho upravlinnia [Analytical assurance of the company's debt in the context of anti-crisis management]. *Economics, finance, management: topical issues of science and practice*, vol. 1, pp. 146–160. (in Ukrainian)
10. Mazur V. A., Tomchuk O. F., Branitskyi Y. Y. (2017) Metodyka analizu finansovoho stanu pidpriemstva vidpovidno do vymoh vnutrishnikh i zovnishnikh korystuvachiv [The method of analyzing the financial state of the enterprise in accordance with the requirements of internal and external users]. *Economics, finance, management: topical issues of science and practice*, vol. 3 (19), pp. 7–20. (in Ukrainian)